

Plină de noutăți și ușor de consultat, lucrarea se recomandă de la sine ca un instrument de lucru de prim ordin.

Constant Georgescu

ARCHIMÈDE, Tome III. *Des corps flottants, Stomachion, La méthode. Le livre des lemmes, Le problème des bœufs*. — Tome IV. *Commentaires d'Eutocius et fragments*. Texte établi et traduit par Charles MUGLER. Paris, Les Belles Lettres, 1971, 1972, [X] + 180[–184] și [VIII] + 223[–226] p. în majoritate duble. (Collection des Universités de France)

Cel mai întins text din al treilea volum al operelor Siracuzanului este *Despre corpurile plutitoare* (Περὶ τῶν ὀχομένων, în două cărți), al cărui original e cunoscut doar din 1899, când a fost descoperit palimpsestul de la Ierusalim. Versiunea greacă a tratatului are însă nu mai puțin de opt lacune, pentru a căror completare Mugler recurge la traducerea latină din 1269 a lui Guillaume de Moerbeke: pasajele latinești sînt uneori de mică întindere (în jur de zece rînduri), altele însă de proporții mari (de exemplu în cartea a doua, de la p. 29, rîndul 6, pînă la p. 36, r. 7, sau, în aceeași carte, de la p. 53, r. 3, la p. 57, r. 16; amănunte despre tradiția acestui text, ca și a altor două din volum, am dat în publicația noastră din 1973, p. 234 și 236).

Studiind legile staticii fluidelor și condițiile de echilibru ale solidelor cufundate într-un fluid sau plutind pe el, Περὶ τῶν ὀχομένων este lucrarea în care Arhimede se apropie cel mai mult de fizica teoretică. Dar demonstrațiile teoretice fuseseră verificate experimental de el, chiar dacă ne-am gîndi numai la faimoasa „baie a lui Arhimede” (legenda e relatată de Vitruviu, în prefața cărții a noua, paragrafele 14–23 ale traducerii românești, 1964, p. 363), cînd savantul ar fi „întuit” principiul fundamental al hidrostaticii. Editorul scoate foarte bine în evidență (p. 3–4) cele două puncte diferite de vedere ale lui Arhimede: în cartea a doua, el presupune ca paralele liniile drepte după care corpurile — și, în particular, porțiunile de lichid — își exercită presiunea, propoziție valabilă numai pentru corpuri de dimensiuni reduse, la scara omului; dar propoziția 2 din cartea I (ca de altfel toată prima carte) se referă la corpuri ale căror verticale converg în centrul Pămîntului: e vorba deci de corpuri de dimensiuni mari, la scara planetei. Citez începutul propoziției (p. 7, r. 12–14; textul lui G. de Moerbeke): *omnis humidi consistentis ila, ut maneat inmolium, superficies habebit figuram sperae habentis centrum idem cum terra*. Afirmatia, dedusă din ipoteza convergenței verticalelor, că suprafața unui lichid în stare de echilibru are formă sferică este cea dintîi — și, vreme de veacuri, singura — tentativă de a explica printr-un raționament matematic observația curbării mării, observație familiară locuitorilor de pe țărmurile Mediteranei. Cu un secol înainte, Aristotel propusese o explicație lipsită de rigoare matematică, iar la publicarea cărții lui Arhimede această propoziție a trezit proteste, chiar și din partea lui Eratostene: teroarea care a cuprins bovinele după teorema lui Pitagora n-a rămas unică în istoria științei. Astăzi, propoziția lui Arhimede e socotită drept una din temeliiile fizicii și ale științelor naturii, iar geologia modernă o utilizează la explicarea formei straturilor sedimentare.

Întorcîndu-ne la punctul de vedere filologic, semnalez întîi ortografia latină a lui Guillaume de Moerbeke: *spera e sphaera*, apoi *periferia*, *emiolla* (dar *hemiolium* la p. 33, r. 28), *aequedistantes* (dar *aequidistantes* la p. 30, r. 24) etc. În textul grecesc, atît aici cît și în restul volumului, regăsim cunoscutele inconsecvențe în redarea formelor doric, ca *σχῆμα* (p. 8, r. 19; etc.), dar *σχάματα*, *σχάμασι*, *σχάματος* pe aceeași pagină (70) cu *σχῆμάτων*, *σχῆματι*, *σχῆμασι*, *σχῆματα*... La p. 11, r. 12, σπεῶν trebuie corectat în στερεῶν (cf. p. 9, r. 5; p. 13, r. 12); la p. 49, r. 15, ΑΒΑ trebuie schimbat în ΑΒΔ.

Al doilea text din volum e opusculul Στοιμάχιον, în care se aplică analiza geometrică la un joc de îăbdare constînd în „pavare” unei plăci pătrate sau dreptunghiulare cu 14 lamele de fildeş, de forme triunghiulare ori poligonale. Jocul nu e creat de Arhimede, dar el a încercat să-l ridice la rangul de problemă, postulînd ca suprafețele lamelor să fie unele multiplele altora. Textul e păstrat fragmentar, prima parte (în grecește) provenind din palimpsestul de la Ierusalim, iar al doilea fragment reprezentînd o traducere arabă, retrasusă în germană de orientalistul H. Suter (*Syntemachion*)! În 1899, Mugler gădă textul grec (și el cu numeroase lacune) și versiunea germană a traducerii arabe, însoțindu-le, firește, de traducerea franceză.

Din Περὶ τῶν μηχανικῶν θεωρημάτων πρὸς Ἐρατοσθένην ἔφοδος ni s-au transmis — tot în palimpsestul de la Ierusalim, uneori într-o stare jalnică, îndeosebi spre sfîrșit, unde paginile seamănă mai mult a ediție de papirus, cu litere, silabe ori cuvinte izolate care se îfesc din

rînduri — rînduri de puncte —, în afara scrisorii introductive, numai cincisprezece propoziții. Aici, după ce a demonstrat încă o dată, dar printr-un procedeu static deosebit de cel utilizat înția oară, propoziția privind aria segmentului de parabolă, Arhimede își aplică metoda la compararea volumelor și la găsirea centrelor de greutate. Partea finală, în măsura în care a putut fi descifrată, pare să prezinte primul $\kappa\upsilon\beta\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, prima măsurare exactă a unui volum limitat în parte de o suprafață curbă cu ajutorul unui volum limitat în întregime de planuri, deci cu ajutorul unui cub. „Ce coup de génie, spune Mugler (p. 80), est, dans l'espace à trois dimensions, le pendant de la quadrature exacte de la parabole dans le plan” — și Arhimede își dă pe deplin seamă de însemnătatea acestei descoperiri. Gravele lacune ori părți indescifrabile din palimpsest sînt date de Mugler cu completările lui Heiberg și, uneori, cu raționamente întregi reconstituite de învățatul danez. Trebuie îndreptate două greșeli de tipar: $\epsilon\pi\iota\pi\epsilon\delta\omicron\nu$ la sfîrșitul rîndului 14 de la p. 82 și $\mu\epsilon\tau\epsilon\nu\epsilon\chi\theta\acute{\epsilon}\nu\tau\iota$ la p. 117, r. 21; las deoparte erori mărunte, ca în aparatul critic de la p. 114, r. 11—12; aparatul ne lasă să ghicim unele sigle absente, ca la p. 83, r. 24 și 26, ori p. 84, r. 8 și 15. Dacă la p. 122, r. 6, anacronismul înfierat ca interpolare în nota traducerii franțuzești e pus efectiv între paranteze drepte în textul grec, Mugler lasă intact textul tradițional la p. 87, r. 6 (fără nici o indicație în aparatul critic), deși nota versiunii franceze semnalează că $\mu\epsilon\tau\epsilon\nu\epsilon\chi\theta\acute{\epsilon}\nu\tau\iota$ este interpolat. Arhimede neutilizînd acest termen, ci $\delta\epsilon\theta\omicron\gamma\omega\nu\acute{\iota}\omicron\varsigma\ \kappa\acute{\alpha}\nu\omicron\nu\ \tau\omicron\mu\acute{\alpha}$ (deci titlul $\tau\epsilon\tau\alpha\gamma\omega\nu\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma\ \mu\epsilon\tau\alpha\beta\omicron\lambda\eta\varsigma$ nu e cel dat de autor).

Le livre des lemmes ne este transmis într-un mod care poate produce delicii multor filologi, lăsînd în suspensie problema autenticității ei (ar fi muncă unui compilator de texte diverse, dintre care unele ar putea fi arhimedice; Mugler, p. 131). Într-adevăr, textul e păstrat într-o versiune arabă a lui Thabit-Ben-Corrah (care trăia în secolul al IX-lea la Bagdad), adnotată de Almoctasso-Abul-Hasan (forma numelor arabe o dau ca Mugler); versiunea arabă a fost tradusă în latină de „Graeves”, spune Mugler (să fie J. G. Graeve, sau Greffe, latinizat Graevius? cf. Eckstein, *Nomenclator philologorum*), cu comentarii de Samuel Forster (? Londra, 1657), apoi de orientalistul Abraham Ecchellensis, cu comentariul lui G. A. Borelli (Florența, 1661). Mugler reproduce textul latin al lui Ecchellensis (pe care îl traduce în franțuzește); dar înțigă textul latin apare și un text grec, de fapt o retroversiune, din latină în dialectul doric, făcută de Evangelos Stamatis (1965), reconstituind raționamentul complet al propozițiilor, care sînt doar rezumate în versiunea arabă și, de la sine înțeles, în cea latină. Mai departe, recenziul trebuie să se limiteze la cîteva fapte: *Liber assumptorum* (Stamatis le numește $\delta\epsilon\chi\alpha\pi\acute{\epsilon}\nu\tau\epsilon\ \theta\epsilon\omega\rho\eta\mu\alpha\tau\alpha$) cuprinde, prin urmare, cincisprezece propoziții de geometrie elementară, din care sînt relevabile doar propozițiile 4—6 și 14. În 4—6, sînt cercetate proprietățile unei figuri cuprinse între trei semicercuri tangente două cîte două, cu diametrele pe aceeași dreaptă, diametrul celui mai fiind suma celorlalte două diametre și semicercurile aflîndu-se toate de aceeași parte a dreptei. Arhimede (?) numește figura $\acute{\alpha}\rho\beta\eta\lambda\omicron\varsigma$, „cușitul pantofarului”. Propoziția 14 se ocupă de o altă figură plană, numită *salinon* în versiunea lui Ecchellensis, $\sigma\acute{\alpha}\lambda\iota\nu\omicron\nu$ de Mugler (p. 131), dar $\sigma\epsilon\lambda\eta\eta\iota\omicron\nu$ de Stamatis (cf. p. 159 a traducerii, nota 1: $\sigma\epsilon\lambda\eta\iota\omicron\nu$? $\sigma\acute{\alpha}\lambda\iota\omicron\varsigma$? $\sigma\acute{\epsilon}\lambda\iota\omicron\nu$? lat. *salinum*); cum descrierea pe care o dă Mugler figurii nu mi se pare limpede, trec peste detalii. Despre textul doric al lui Stamatis nu cred că e cazul să spun ceva, iar din textul latinesc (sec. XVII!) semnalez un *novendecim* (repetat) la p. 146, *chordeae* (p. 153, greșeală de tipar, ca și *set* pentru *sed* la p. 157, prop. 12): opusculul nu are, evident, nici un fel de aparat critic. Cred însă că mai merită să fie menționate cuvintele (p. 137, prop. 2): „...in propositionibus, quas confecimus de rectangulis (p. 143: „...confecimus in expositione tractatus de triangulis rectangulis); Mugler precizează, după Heiberg, că o asemenea carte a lui Arhimede pare să fi fost cunoscută numai de autorii arabi. (Bănuiesc că tot vreun traducător arab se ascunde în spatele siglei „Arabs” pe care o găsesc fără nici o explicație în aparatul critic de la p. 6.) Alt altocîtat avem la p. 155, *ex nostro tractatu de figuris quadrilateralis*: Mugler afirmă că e unica menționare a unei lucrări de acest fel atribuite lui Arhimede. Ultima remarcă despre leme: n-am găsit în textul latin formula „Q.E.D.” din amintirile școlarești; încheierea e întotdeauna *et hoc est quod uolumus*, la Stamatis $\delta\epsilon\delta\epsilon\iota\kappa\tau\alpha\iota$ (sau $\delta\eta\lambda\omicron\nu$) $\omicron\upsilon\varsigma\ \tau\omicron\ \pi\acute{\rho}\tau\omicron\tau\epsilon\theta\acute{\epsilon}\nu$.

Cu $\Pi\rho\acute{o}\beta\lambda\eta\mu\alpha\ \beta\omicron\epsilon\iota\kappa\iota\omicron\nu$ (*Problema bovinum*), coborîm iarăși în arena aritmeticii mai mult ori mai puțin amuzante. Sînt 22 de distihuri elegiace, precedate de o prezentare de cîteva rînduri; autenticitatea textului e pusă sub semnul îndoielii de criticii moderni, deși izvoarele antice îi atribuie lui Arhimede problema. Mugler (p. 167) socotește arhimedică și redactarea, în versuri, ca o glumă bucolico-matematică, pentru că întrebarea este tocmai cîți tauri, boi și vaci ai lui Helios pășteau în Sicilia natală a lui Arhimede. În terminologia noastră, avem un sistem (diofant, cu cinci secole înainte de Diofant) de șapte ecuații, dar cu opt necunoscute: nu e de mirare că problema a putut fi complet rezolvată abia de algebra secolului al XIX-lea, ea oferind dificultăți grave chiar analizei moderne. Scoliile reproduce de Mugler la finele textului

dau numai o soluție parțială, pe care cititorul român o poate găsi și în cartea *Probleme celebre din istoria matematicii* de Florica T. Câmpan (București, 1968, p. 14; întregul capitol prim al cărții, intitulat *Problema despre taurii Soarelui*, este o prezentare detaliată, cu puține inexactități de ordin istoric, a scrierilor lui Arhimede; la fel capitolul lui Octav Onicescu în *Figuri ilustre ale antichității*, 1967, p. 248—277, unde se găsește și problema noastră, în „hexametri” românești). Păcat că Mugler nu s-a achitat de făgăduiala (tom. I, p. XXV) de a relata istoria descoperirii și publicării acestui text de către Lessing: în tomul III, p. 169, ni se spune prea puțin. Din epigramă, pomenesc (p. 170, r. 12) un imperfect fără augment, $\xi\sigma\alpha\nu$, ca de pildă în *Iliada*, 1, 267. Identificarea lui „Struve” citat în nota de la p. 170, r. 3, rămâne în seama cititorului: trebuie să fie editorii din 1821 (cf. Florica T. Câmpan, p. 46). Dar aparatul filologic al întregului tom III poate furniza prilejuri de critică: siglele (manuscrite și ediții) de la p. IX sînt pe de o parte prea numeroase (textele volumului se bazează doar pe trei sau patru manuscrite, față de cele nouă enumerate acolo, și pe patru ediții din cele șapte citate), pe de altă parte prea sărace (pentru că nu includ reconstituirea lui Heiberg și nici nume de editori ori cercetători ca „Reinach”, citat fără nici o indicație la p. 83, r. 28 etc., ori „Comm.” de la p. 29, r. 7, 16 etc.; e vorba de Th. Reinach, care traduce *Metoda* în 1907, și de F. Commandino, de la a cărui moarte s-au împlinit, la 3 septembrie 1975, patru veacuri).

Din conjecturile lui Charles Mugler, o relev — pentru întregul volum — doar pe cea de la p. 20, r. 9: $\xi\zeta\omega\theta\acute{\eta}\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ în loc de $\xi\zeta\omega\theta\acute{\eta}\sigma\epsilon\iota(?)$; „dorizarea” textului nu mai trebuie amintită. Între $\tau\acute{\omega}\nu \delta\chi\omicron\upsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\omega\nu$ ni s-a păstrat (cit s-a păstrat!) în redactarea originală, doriană, pe cînd $\Sigma\tau\omicron\mu\acute{\alpha}\chi\iota\omicron\nu$ amestecă formele dorice cu cele atice în mai mare măsură decît *Metoda*, iar *Problema boilor* folosește limba homerică.

Pentru că și al patrulea tom poartă numele lui Arhimede, socotesc că se cuvine să vorbim întîi despre fragmente. Din păcate, ele se reduc la două: unul despre poliedrele semiregulate, păstrat la Pappus, 5, 34, al doilea din *Catoptrica* (în Teon din Alexandria, comentariul la *Almagest*, 1, 3). Primul fragment, destul de întins (p. 202—205 Mugler), fiind urmat de scoliile și de cîteva rînduri din *Definițiile* lui Heron), dar despre care nu știm dacă e rezumatul unei opere pierdute, o parafrază ori o transcriere în $\kappa\omicron\iota\nu\eta$ a unui text dorian, enumeră treisprezece figuri „descoperite” ($\epsilon\upsilon\tau\epsilon\theta\epsilon\nu\tau\alpha$) de Arhimede, construite însă toate efectiv abia de Kepler, în *Harmonice mundi*; scoliile la Pappus reproduc de Mugler ne arată că, din cele treisprezece poliedre, cinci pornesc de la Euclide; neîțița lui Heron se referă însă la Platon, nu la Arhimede: e adevărat că tetradecaedrul ($\tau\epsilon\tau\alpha\sigma\alpha\epsilon\kappa\alpha\iota\delta\epsilon\kappa\alpha\epsilon\delta\rho\nu$) descris este identic cu unul amintit de Pappus ca aparținînd Siracuzanului. Fragmentul din *Catoptrica* are numai vreo paisprezece rînduri și pare într-adevăr (după A. Rome, 1932) extras din uolumine *ingenti* pe care îl citează Apuleius: e vorba de refracția luminii.

Dar partea cea mai mare a tomului al IV-lea e ocupată de comentariile lui Eutocius la $\pi\epsilon\rho\iota \sigma\phi\alpha\iota\rho\alpha\varsigma$ kai $\kappa\upsilon\lambda\iota\nu\delta\rho\upsilon$ (p. 12—140), la $\chi\upsilon\kappa\lambda\omicron\upsilon \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\eta\varsigma$ (p. 142—163) și $\pi\epsilon\rho\iota \acute{\epsilon}\pi\iota\tau\epsilon\delta\omega\nu \iota\sigma\omicron\rho\omicron\nu\pi\iota\kappa\omega\nu$ (comentatorul scrie așa; p. 166—196). Eutocius s-a născut pe la sfîrșitul secolului al V-lea, la Ascalon, dar dintr-o familie tracă; firește, nu e locul să vorbim aici despre opera lui, *Astrologumena*, nici despre comentariile la *Conicele* (1—4) lui Apollonius. Nu se știe de ce, din Arhimede, s-a limitat la cele trei lucrări amintite: poate nu le cunoștea pe celelalte? în orice caz, e limpede că Eutocius dispunea, pentru $\chi\upsilon\kappa\lambda\omicron\upsilon \mu\acute{\epsilon}\tau\rho\eta\varsigma$, numai de versiunea actuală, care pare să fie un extras dintr-o operă mai amplă. Citatele propriu-zise din Arhimede sînt făcute de obicei cu grijă, respectînd uneori înseși formele doriene, chiar dacă în cele din urmă se revine la limba $\kappa\omicron\iota\nu\eta$ familiară comentatorului. Importanța lui Eutocius pentru istoria matematicii consistă în dezvoltarea dată de el măsurării cercului: cum Arhimede (sau abreviatorul) omise operațiile de calcul, comentatorul, prin exemple concrete citate (opusculul are șase pagini, comentariul are 22), ne introduce în procedeele de calcul aritmetic al grecilor vechi. Dar și istoria geometriei îi datorează — cel puțin cele vreo zece rezolvări ale dublării cubului („problema deliană”), scoase din texte în mare parte pierdute astăzi (unele în versuri), de la Archytas din Tarent (în jurul anului 400 î.e.n.) pînă la Sporus din Niceea (în jurul anului 300 e.n.). În propoziția 4 din cartea a doua *Despre sferă și cilindru*, completarea demonstrației, făgăduită de Arhimede, a dispărut; Eutocius încearcă s-o reconstituie după ceea ce a găsit $\acute{\epsilon}\nu \tau\iota\nu\iota \mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\iota\alpha\iota \pi\alpha\lambda\alpha\iota\omega\iota \beta\iota\beta\lambda\iota\omega$ — și continuă cu cîteva cuvinte care ni-l apropie: $\omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon} \gamma\alpha\rho \tau\eta\varsigma \epsilon\iota\varsigma \pi\omicron\lambda\lambda\acute{\alpha} \zeta\eta\tau\eta\sigma\epsilon\omega\varsigma \acute{\alpha}\pi\acute{\epsilon}\sigma\tau\eta\mu\epsilon\nu$ (p. 88, r. 25—26); frazele următoare îl vădese drept un autentic filolog, aplicat la critica de text în care ține seamă de istoria limbii, de evoluția terminologiei, identificarea greșelilor, menționarea variantelor..., încît mi se pare justificată mîndria cu care spune (p. 99, r. 8—9): $\kappa\alpha\theta\acute{\omicron}\lambda\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu \omicron\upsilon\tau\iota\nu \omicron\upsilon\tau\omega\varsigma \acute{\alpha}\nu\alpha\lambda\acute{\omicron}\gamma\epsilon\iota\tau\alpha\iota \kappa\alpha\iota \sigma\upsilon\nu\tau\theta\epsilon\tau\alpha\iota \tau\omicron \pi\rho\acute{\omicron}\beta\lambda\eta\mu\alpha$.

În acest ultim volum, Mugler propune mai multe conjecturi decît în celelalte, dar ele sînt de obicei minore. Notele complementare (destul de abundente, ca și în tomul al treilea)

cuprind, aproape fatal, o greșeală de tipar în numeralele grecești; mă refer la nota pentru p. 158 (aflată la p. 212), unde, în rândul 2 de jos, lui θ îi lipsește linia superpusă, mascând astfel eroarea comentatorului. Volumul se încheie cu un „index des noms” foarte inegal: la unii autori antici cunoscuți se dau explicații amănunțite (Aristarh, Ptolemeu etc.), la alții — poate mai puțin cunoscuți — nu se spune nimic; la fel procedează Mugler și cu autori mai noi: Heiberg e prezentat pe larg, dar „Wurm, Fr.” are doar o trimitere (numai la vol. I, deși mai apare și în vol. III, p. 168). S-ar părea că au fost cuprinse în indice numai numele citate în introducere și în notițele de prezentare a fiecărui tratat, nu și numele care apar numai în aparatul critic.

La sfârșitul recenziei întîiului volum din ediția lui Mugler mi-am exprimat rezerva față de eventualele rezerve filologice în judecarea unei opere nefilologice. Strădaniile savantului editor nu au nevoie de aprecierile mele. Îmi îngădui însă o dorință. Dacă prima ediție critică (a lui Heiberg) s-a dovedit în curînd incompletă, să-i fie hărăzită și lui Charles Mugler descoperirea de texte noi: sînt convins că ar fi fericit să reediteze impresionantul corpus, îmbogățit și împlinit.

Traian Costa

CICÉRON, *Aratea. Fragments poétiques*. Texte établi et traduit par Jean SOUBIRAN. Paris. Les Belles Lettres, 1972. [3] f. + 317[-318] p. din care o parte duble. (Collection des Universités de France)

Din capul locului trebuie să spun că îmi vine foarte greu să scriu despre această carte, a cărei apariție este, incontestabil, un eveniment. Soubiran ne amintește (p. 146-147) că secolul acesta, în afara *Arateelor* compatriotului nostru Victor Buescu (mort acum cîțiva ani), a contribuit la cunoașterea operei poetice a lui Cicero doar prin W. Morel (*Fragmenta etc.*, 1927, p. 66-79: nu cuprinde *Aratea* și traduceri din tragediile greci), W. W. Ewbank (*The poems of Cicero*, 1933; aspru judecată de Buescu și neconsultată de noul editor), trei ediții ale lui A. Traglia (1950-1952, 55 și 91 pagini; 1962, 153 pagini, fără aparat critic; 1963, 142 pagini; Soubiran a folosit-o numai pe a doua) și una a lui E. Panichi (numai *Aratea*, 1969). Dar din cele șapte ediții pe care le-am înșirat, Soubiran consideră că numai a lui Buescu și a lui Traglia sînt demne să figureze printre cele care „ad emendanda carmina plurimum contulerunt” (p. 153, 155); cum ediția lui Traglia e lipsită de aparat critic, rezultă că rămîn în competiție doar Buescu și Soubiran. De aici dificultatea pe care, sînt sigur, ar întîmpina-o oricare dintre noi recenzînd amplul volum al profesorului de la universitatea din Toulouse (-Le-Mirail).

Întîina introducere (p. 1-147) are de înfruntat probleme grave. Întîiul capitol e de istorie literară exterioră, prezentînd opera poetică a Arpinatului, în perioada de tinerete („une jeunesse étendue jusqu'à la quarantaine”, p. 26; *Pontius Glaucus*, pomenit numai de Plutarh, din care nu ni s-a păstrat nimic; *Nilus* și *Vzorius*, cunoscute numai prin titluri; *Alcyones*, din care ne-au rămas aproape doi hexametri; *Aratea*, singura cunoscută și prin tradiție directă în parte, datînd din anii 90-89; *Thalia maesta*, cu titlul incert, redusă la un vers și un cuvînt; în fine *Limon*, din care avem cele patru versuri despre Terențiu) și „epopeile de maturitate” (*De consulatu suo*, din anul 60; *De temporibus suis*, din anii 55-54: numai referințe, deși la p. 149 și 307 sînt numite fragmente; *Marius*, probabil între anii 57-54: un singur fragment mai mare de un vers — sau de un cuvînt: numai din autoreferințe știm de o epopee închinată expediției lui Caesar în Britania, din anul 54, care poate că nici n-a fost publicată). A treia vîrstă poetică (E. Castorina o numește „anti-poetică”) a lui Cicero, bătrînețea, ne-a lăsat doar traduceri întîmplătoare ale unor pasaje sau versuri răslețe din Homer, din cei trei tragici sau din alți poeți, vestiți ori anonimi (toate din anii 45-44, sau reluate în tratatele filozofice ale acelor ani; multe pasaje par să fi făcut parte din izvoarele grecești ale tratatelor), precum și citeva „epigrame”, suspect de puține și aproape toate suspecte. Aceasta este întreaga lui operă poetică, „păstrată” într-un fel parcă anume hărăzit să furnizeze cîmp de exercițiu — ori de bătaie! — sagacității și combativității, uneori numai imaginației filologilor, începînd chiar cu Cicero.

Al doilea capitol a introducerii lui Soubiran e consacrat prestigiului poetic al lui Cicero, văzut atît prin judecata criticilor (antici), cît și prin influența lui asupra poezilor de după el; „le bilan est décevant” (p. 69) din amîndouă punctele de vedere. „Detractorii” s-au manifestat chiar în timpul vieții sau curînd după aceea, printre ei figurînd Cassius Seuerus, Seneca filozoful, Quintilian, Tacit, Martial, Iuvenal, Plutarh... Această unanimitate a unei